

Naturalismen og Darwins tvivl

Af David Jacobsen, højskolelærer

Richard Dawkins mener at Darwin med evolutionsteorien har gjort det intellektuelt tilfredsstillende at være ateist¹. Filosofen Alvin Plantinga har gjort opmærksom på at har man dette synspunkt, gør man regning uden vært. Darwin selv syntes nemlig at nære en nagen-de frygt for at netop det modsatte kunne være tilfældet, hvis evolutionsteorien altså er sand. I et brev til sin ven William Graham skrev Darwin:

»Men saa reiser sig altid hos mig den frygtelige tvivl om overbevisningen hos mennesket hvis aand har udviklet sig af de lavere dyrs, er af nogen værdi eller hovedet er at stole paa. Vilde nogen stole paa en abes overbevisning, ifald der er overbevisning hos en saadan?« [Brev til William Graham, 3. juli, 1881]²

Plantinga har kaldt dette synspunkt "Darwins Tvivl". Det drejer sig om det menneskelige sinds pålidelighed – det som Plantinga kalder menneskets kognitive evner. Spørgsmålet er om vi kan stole på de overbevisninger som vores kognitive evner forsyner os med. Stemmer de overens med virkeligheden? Kognitive evner skal forstås så bredt at det inkluderer alle de forhold der styrer dannelsen af overbevisninger, oplevelser og sansninger. Det kunne f.eks. være syn, hukommelse og fornemmelsen for balance. Han argumenterer for at hvis evolutionsteorien og naturalismen er sand, så er sandsynligheden for at vores kognitive evner er pålidelige enten meget lille eller ubestemmelig. Hvis man derfor tror på at både evolutionsteorien og naturalismen er sand, så vil man være i den situation at man har en grund til at betvivle enhver overbevisning man har. Og dermed har man en grund til at betvivle at evolutionsteorien og naturalismen er sand.

Naturalismen medfører at alt hvad der findes, ultimativt skal forklares uden henvisning til plan, mening

og design. Evolutionsteorien taget som totalforklaring er således stjerneeksemplet på hvad en naturalistisk teori skal kunne gøre. Den skal kunne tage noget der ser ud som om det er designet, og redegøre for hvorfor det findes og ser sådan ud, men alligevel ikke er designet. Selv om naturalismen og evolutionsteorien ser ud til at være slyngveninder, så skaber de ifølge Plantingas argument problemer for hinanden.

Plantingas argument indeholder tre elementer. Et der drejer sig om evolutionsteoriens forhold til sandhed. Et andet der handler om hvad naturalister typisk forestiller sig at overbevisninger er for nogle størrelser, og hvilket samspil der menes at være mellem disse og dyrs og menneskers adfærd. Og endelig indeholder argumentet overvejelser om betydningen af at vide hvor pålidelig den måde hvorpå ens overbevisninger er blevet til på, er for spørgsmålet om hvorvidt vi kan stole på disse overbevisninger.

Evolutionen og sandhed

Darwins tvivl gik på at evolutionen ikke indebærer nogen særlig vægtlægning på betydningen af dannelsen af pålidelige kognitive evner hos laverestående dyr, og på hvorvidt spørgsmålet om pålidelighed har haft afgørende betydning for tilblivelsen de kognitive evner hos laverestående dyr og hos os (som jo ifølge teorien nedstammer de laverestående dyr). Ifølge den materialistiske filosof Patricia Churchland er sandhed det sidste der har haft betydning i evolutionen dengang da udviklingen af dyrs kognitive evner blev dannet. Det der derimod havde betydning i evolutionen, var hvorvidt disse dyr havde en tilpasningsdygtig adfærd. Altså en adfærd der fik dem til at flygte fra fare, finde føde, kæmpe og formere sig. Men i så fald, siger Plantinga, kan vi levende forestille os at disse dyrs kognitive evner på ingen måde er udviklet med henblik på at danne sande overbevisninger. Vi kan f.eks. forestille os at en af vores forfædre når den så en løve, tænkte: Der er en løve, den vil jeg gifte mig med, og tænkte at han havde giftet sig med den ved at løbe op i et træ. Den tilpasningsdygtige adfærd ville sikre hans overlevelse på trods af den åbenlyse mangel på sande overbevisninger om den pågældende situation.

¹ The Blind Watchmaker (New York: Norton, 1986), pp. 6-7

² Darwin, F. ed. 1889. Charles Darwins liv og breve med et kapitel selvbiografi. Oversat af Martin Simon Soraas. Fagerstrand pr. Høvig: Bibliothek for de Tusen Hjem. Volume 1. – Kan findes på <http://darwin-online.org.uk/content/frameset?itemID=F1528.1&viewtype=text&pageseq=1>

Plantinga

Fra dette forhold kan følgende argument opstilles:

Præmis 1: Menneskets kognitive evner er de evner som evolutionen har favoriseret, dvs. de kognitive evner der danner overbevisninger om livet som bedst medvirker til en tilpasningsdygtig adfærd.

Præmis 2: Der er ingen god grund til at tro at de overbevisninger om livet som bedst medvirker til en tilpasningsdygtig adfærd, også er pålidelige og troværdige – med mindre der i forbindelse med dannelsen af vore overbevisninger er overordnede eller specielle forhold der gør, at de overbevisninger, der fører til bedre tilpasning, også vil være mere troværdige og pålidelige.

Præmis 3: Der er i forbindelse med dannelsen af vore overbevisninger ingen overordnede eller specielle forhold der gør, at de overbevisninger, der fører til bedre tilpasning, også vil være mere troværdige og pålidelige.

Hvorfra det følger:

Konklusion: Derfor er der ingen god grund til at tro at mennesket har kognitive evner der danner overbevisninger om livet, der er troværdige og pålidelige. Vi har med andre ord ingen god grund til at tro, at de overbevisninger, som dannes ved vore kognitive evner, er sande.

Der er velkendt at det som den naturlige udvælgelse afhænger af, er den tilpasningsdygtige adfærd. Og derfor vil dyr der udvikler kognitive evner som bidrager til en sådan, blive favoriseret. Men hvorfor acceptere præmis 2 og 3? Svaret er at det følger af naturalismen og dens forskellige bud på sammenhængen mellem overbevisninger og adfærd. Typiske naturalistiske bud afviser nemlig i almindelighed at overbevisninger, selv hvis de findes hos dyr, har en afgørende indflydelse på deres adfærd. Disse giver os hermed ingen grund til at tro at de overbevisninger der er favoriserede af evolution, også er sande. Hvis evolutionen kun kigger efter en tilpasningsdygtig adfærd, og overbevisningerne ikke afgør hvordan denne er, så har vi ingen god grund til at tro at overbevisningerne er sande.

Naturalisten Paul Draper mener dog at kunne afvise Plantingas argument, med det han kalder en fornuftig naturalisme der anerkender at overbevisninger har ind-

flydelse på dyrs adfærd. For at illustrere sin pointe fortæller han følgende historie:

»Forestil dig at jeg går ind for at tage et bad, og så sidder der en alligator i mit badekar. Det er helt sikkert muligt at jeg overlever en så uheldig omstændighed uden at have dannet den sande overbevisning “der er en alligator i mit badekar” og “alligatorer er farlige dyr.” F.eks. kan overbevisningen “der er en smuk havfrue i mit badekar” og “havfruer, især smukke havfruer, er farlige dyr” i samme grad få mig væk fra omstændigheden (afhængig af hvor villig jeg er til at løbe risikoen ved at bade med en smuk havfrue). Bemærk dog at størstedelen af de falske overbevisninger jeg kunne have under sådanne omstændigheder (f.eks. der er intet i mit badekar; der er en rar krokodille i mit badekar; der er en gummiand i mit badekar; der er en farlig alligator i mit badekar, men jeg kan sagtens overmande den osv.) ville ikke være lige så hensigtsmæssige, men lede til en “ikke-tilpasningsdygtig” badeoplevelse. At jeg overlever under sådanne omstændigheder, er således langt mere forventeligt hvis mine overbevisninger om indholdet af mit badekar for det meste er sande, end hvis de for det meste er falske. Mere generelt, den langsigtede overlevelse af vores art er mere forventelig hvis vores kognitive evner er pålidelige end hvis de var upålidelige, og det medfører at det forhold at vores art har overlevet så længe, er en stærk evidens for vores kognitive evners pålidelighed.” (Draper 2007)

Drapers argument synes at være rettet mod præmis 3, at det ikke er overordnede eller specielle forhold i forbindelse med dannelsen af vores overbevisninger der gør det troværdigt at de er sande. Det argument han bruger, er at det faktum at vores art har overlevet så længe, er stærk evidens for pålideligheden af vores kognitive evner. Selv om vi på kort sigt kunne forestille os at evolutionen kunne ignorere sande overbevisninger, så ville det aldrig gå på lang sigt. Som sådan er dette dog ikke et særlig godt modsvar til Plantingas argument. Plantingas argument har jo givet os en grund til netop at betvivle det Draper hævder i sit eksempel. Uanset hvad et dyr måtte have af overbevisninger, sande eller falske, hvis det der afgør om det hopper op i badekaret til krokodillen eller ej, *ikke* er sandhedsværdien af disse overbevisninger, men derimod blot den tilpasningsdygtige adfærd, så er vi ikke videre hjulpet af at disse dyr har overlevet i lang tid. Det giver os blot sikker viden om at disse dyr har nogle kognitive evner der i hvert fald ikke forhindrer en tilpasningsdygtig adfærd. Men det siger intet om hvorvidt disse dyr har denne *fordi* de har sande overbevisninger eller ej. Dette kan understreges ved at zoome ind på det første dyr i vores stamtræ der med rette kunne siges at have kognitive evner. I dette kunne man forestille sig en mindste enhed af en adfærd/overbevisnings-kobling. Den vil bestå af mindst tre elementer. Et neurofysiologisk netværk i dyret, adfærden dyret udviser på baggrund af dette, og endelig den egenskab at have et bestemt ud-

sagn om verden som indhold. Evolutionen giver os kun lov til at antage, siger Plantinga, at det der har forårsaget dannelsen af dette bestemte indhold, er *tilpasningsdygtigt*, da det neurofysiologiske netværk jo er en del af det der styrer dyrets adfærd. Det giver os ikke lov til at antage at selve udsagnet om verden er sandt. Overbevisningen kunne tilfældigvis være sand, men den kunne ligeså godt være falsk – evolutionen er “ligeglad”! Der er ingen sikkerhed for en sammenhæng mellem sandhedsværdien af et udsagn om verden, selve overbevisningsstrukturen ved et neuralt netværk og den adfærd der samtidig udvises af de dyr der har denne. Hvis dette ikke kan sikres for selv den mindste overbevisningsenhed, så hjælper det os ikke at vores kognitive evner er udviklet over lang tid. Faktisk kunne man påstå det præcis modsatte. Hvorfor skulle evolutionen ikke være lige så godt tjent med at alt hvad der produceres i os af overbevisninger, er fuldstændig systematisk forkert? Når blot evolutionen har kontrol med den del af vores neurofysiologiske struktur der styrer vores adfærd, så kunne virkeligheden bag vores overbevisninger ligeså godt være at vi var orme der svømmede rundt i en sump, og forestillede os at vi lavede filosofi og udtænkte sjove eksempler.

Der er altså ingen særlig grund til at tro at den naturlige udvælgelse i sig selv nødvendigvis vil føre til dannelsen af kognitive evner der med specielt stor træfsikkerhed giver anledning til sande overbevisninger. Hvis mennesket skal have en særlig adgang til at erkende sandhed om verden, forudsætter det derimod en evne til at forstå og erkende verden. Ud fra en skabelsesorienteret opfattelse vil sådanne muligheder netop ligge i menneskets natur, men den opfattelse er jo på forhånd afvist hvis man antager naturalismen.

Hvis evolutionsteorien og naturalismen antages, ser det altså ud som om der ingen god grund er til at tro at mennesket har kognitive evner der danner sande overbevisninger om livet. Men dette synes problematisk for pålideligheden af vores kognitive evner. Plantinga fortæller en lille historie for at illustrere dette:

»Forestil dig at du foretager en rumrejse og er landet på en planet der kredser om en fjerntliggende sol. Denne planet har en favorabel atmosfære, men du kender ikke meget andet til den end det. Du slår lugen op, træder ud, og umiddelbart opdager du noget der ligner en radio der periodisk udsender en serie lyde der sjovt nok faktisk er sætninger på dansk. Disse sætninger indeholder udsagn om emner du absolut ingen viden kan have om: Hvordan vejret for øjeblikket er i Beijing; hvorvidt Cæsar spiste æg og ristet brød morgenen inden han satte over Rubicon; hvorvidt det første menneske der krydsede Beringstrædet og satte fødderne på nordamerikansk jord, var venstrehåndet; og lignende. En smule imponeret over dit fund bliver du umiddelbart overbevist om at denne radiolignende ting udtrykker sandheden, at disse sætninger der fremføres på

dansk, er sande. Men så kommer du i tanker om at du absolut ingen idé har om hvad formålet og hensigten skulle være med denne tingest der åbenbart fungerer som en radio; hvorvidt den har en hensigt, og hvordan den i det hele taget er blevet til. Da indser du at sandsynligheden for at du står over for et pålideligt instrument, vil du ikke kunne afveje med dig selv i betragtning af hvad du egentlig véd om det. Og dermed (da du ikke har mulighed for at undersøge sagen nærmere) har du al rimelig grund til at tvivle på din første overbevisning: At denne genstand rent faktisk giver udtryk for sandheden. – Du har snarere grund til at forkaste den overbevisning, til helt at opgive den og betragte den med stor skepsis.” (Warranted Christian Belief pp. 224-225)

Vores kognitive evner kan sammenlignes med den radiolignende mekanisme som Plantinga beskriver i sin historie. Medmindre vi har gode grunde til at sandsynliggøre at vores kognitive evner frembringer sande udsagn, er vi i samme situation som den rumrejsende i historien.

Af denne observation og af konklusionen ovenfor følger at hvis såvel evolutionsteorien som naturalismen er sand, så er sandsynligheden for at menneskets kognitive evner er pålidelige enten lille eller ubestemmelig.

På samme måde som den rumrejsende i Plantingas historie har god grund til at tvivle på alt hvad den radiolignende genstand fra den fremmede planet udsender, sådan har den der accepterer evolutionsteorien og naturalismen god grund til at tvivle på enhver overbevisning han har. Den grundlæggende tillid til eget intellekt vil være afgørende svækket. Sådan må man se på det hvis man tager konsekvensen af ens eget livs- og verdenssyn. Dermed forholder det sig netop ikke som Richard Dawkins siger om det intellektuelt tilfredsstillende i forhold til Darwins teorier. Hvis Darwin har ret, har tilhængerne af naturalismen og evolutionsteorien jo netop – som vi har set – ekstra grund til at tvivle på intellektet i almindelighed og på egne kognitive evner i særdeleshed. Det betyder i øvrigt også at man har en grund til at tvivle på evolutionsteorien og naturalismen. Det er interessant at Charles Darwin selv erkendte og i øvrigt følte sig foruroliget af dette problem.

Kilder

Alvin Plantingas argument kan man finde på webben: <http://philofreligion.homestead.com/files/alspaper.htm>

og læse om i bogen *Naturalism Defeated? Essays on Plantingas Argument Against Naturalism*, Cornell University Press (April 2002)

Endelig kan vi henvise til følgende hjemmeside hvor man kan lytte til at Plantinga præsenterer sit argument: <http://veritas.org/media/talks/345>